

- 148 Ի վաղջանի զայն հեծուցեալ
Յերիվարի անդ հանդերձեալ,
կապեալ զտարն շղթայոս արկեալ
Ի՛ ընդ փորով նոյն ձիոյ պնդեալ:
- 149 Այսպէս Սարգիս իբր ասերջան
վարեալ բազմաց գէժ՝ յանդիման,
Ի Հոսեգեոսոսն լինէր ժաման,
Միւս Չափուշին յանձնիր յառեան:

- 150 Անդ էր լըսել հօտին բողբ
Որով ողբայր ԳՏօվիւն ամբ,
Ջոր առ լըսել շիշեւր ոչ ոք
Ստաթիւ եւ կամ բանիւ ողբ:

- 151 Ահա շար բեր սրտոյն սերման,
Ջոր սերմանէր խելի Սահակոյն
Ի սիրո Յակոբ Պիտին Նալեան,
Որպէս ի վեր անգր տառցան:

- 152 Արդարեւ թէ չէր ի միջի
Նոյն նախնեալ բանն անտաղի,
Սարգիս խուն ինչ թուղթ ցառմալի
Չառնէր պատժոյ զանն արժանի:

- 153 Սակայն տեսցեն ուռչ ինչ ապոյ,
Թէ զՅ Յակոբ ցառչ զղջոյ
Սակա առնելոյն շար յանխնայ
Այնմ՝ որ ինքեան չէր գիմակայ:
(Հարսնալիւն):

ԱՅԽԱՐԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԻՈՑ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

(Հարսնալիւն):

Մեծ-Արտիս Ախարեան գետին մէկ բազուկը
(Ջարիշտի քովերն ու հիւսիսկողմը) ԱՅ. 107,
ԽԱՅ. 34. Դէ՛ք + Դէ՛ք — «մեծ գետն»։ Լաւազոյն
է «գետն Մեծ, Խոր. 74 (թ. չ.), տես ԱՅ. 107,
այժմ՝ Չաղբը — չայ։ — Մեծ-այր տեղի 1. Թ. 115
Ծղոնիք գ. ին մէջ, 2. Թ. 120 — Այլախ գ. ին
մէջ Օրբեւ. 260, 261. Դէ՛ք + Դէ՛ք — «մեծ ձորով»։
— Մեծ-այր տեղի Թ. 117 Բաղք գ. ին մէջ Օր-
բեւ. 269. Դէ՛ք + Դէ՛ք — «մեծ մարգագետնով»։
— Մեծ-այր (սեւ). Մեծ-այր 1. անուն երկու
գետնով. Փաւստ. 18 («յամուր բերդէն արցունի»,
որով՝ կոչնի Գառնի մինչեւ ի գաշտն Մեծամարի»,
Խոր. 126 (Երասխայ եւ Մեծամարի իրարու խառ-
նուելի ընտանացով), Սեր. 108, 109, ԽԱՅ.
34 տող 21—22 (յառաջագոյն խառնուելը Երաս-
խայ եւ Մեծամարի՝ Արտաշատու քով. «խոյստ»

փոխեալ զԵնացս Մեծամարայ). ԽԱՅ. 84 տող
10 (կը բղէ Երասխանուն եւ վաղարշապատու՝
տաղեւէն կը հոսէ եւն. Դէ՛ք + Դէ՛ք — «մեծ ձա-
հի», (Համա. Ածբ. 78 «ի խառնուրդս Երասխայ եւ
Մարիի մեծին, Դընայ քովերը) կամ՝ «մեծ ձա-
հի»։ 2. Մեծ-այր փղերի մարդ մէ Թ. 30
Ցարանէ գ. ին մէջ Յովհ. Մամիկ. 11, 39 — «մեծ
ձահի»։ անտառ մէ ի Ցարան ինչի՛ք, Նոր Հայ.
181. Համա. Մարի Դէ՛ք Խոր. 75 կարսի գետը
ԱՅ. 107, որուն մէջ կը թափի Դէ՛ք Դէ՛ք Խոր. 76
(— Մեծ-Դէ՛ք ԽԱՅ. 34), որ «ի Ծովակէն հիւսի-
սոյ [Չաղբը կէտ] սկիզբն առեալ իջնէ»։ Կանառ-
պէս մարի Դէ՛ք Խոր. 72. «Հասանէ ի միջոց աշ-
խարհոյ վերագոյն քան զպիտան մարի Դէ՛ք՝ յափն
Երասխայ, մաս յԱրմաւիրն»։

Մեծ-ՀԱՅԹ ԽԱՅ. 606՝ զոր զանգանելու է
Փղը Հայքէն ԽԱՅ. 606:

(Մեծ-ԲԱՐ մեծառան, Մեծ-ԱՅԹ «մեծ
քարայր», տեղի յՈւնիտ Mitt. d. k. k. Geogr.
Ges. Wien 1890, Bd. 33 էջ 453.)

Ապա՛հով չէ Դէ՛ք իմաստն հետեւեալ ա-
նուններուն մէջ. Մեծ-ԿՈՒՆԻՍ եւ Մեծ-ԻՆԻՍ
Գ. Բ. Արցախի (Թ. 124, 125) եւ Մեծ-ԿԵՐՍ —
Մեծ-ԿԵՐՍ (յն. Μερτικερτον՝ փոխանակ Μεσσι-
κερτονի վերն էջ 159) բերդ. Բալուխ քով ի Գ.
Հայոս Առչ. 144, Սամ. 92, վարդան 113, Թըք-
քական արտասանութեամբ այժմ՝ Մ-վիշտ Ինչի՛ք.
Նոր Հայ. 226:

Մեծ-ԿԵՐՍ Գիւղ Թ. 156 Ցաղի գ. ին
մէջ Ուխտանէ 2, 36. Դէ՛ք? + Դէ՛ք «չինուած»։
Մեծ-ԿԱՆՈՐ Թ. 119 Արեւիք գ. ին մէն
մասն, Մեղի գիւղէն այսպէս կոչուած — «Մեղիի
ձոր», հնազոյն է՝ Մեղի Դ. ԱՅ. 309, Օրբեւ.
1, 274:

Մեծ-ԿԱՆԵՍ տես վերն էջ 186:

Մեծ-ԿԵՐՍ տեղի Թ. 117 Բաղք գ. ին
մէջ Օրբեւ. 269: Դէ՛ք? + Դէ՛ք «չինուած»:

Մեծ-ԿԵՐՍ Թ. 158 կանգաղք գ. Խոր.
78, Առչ. 85. Դէ՛ք «մեծ», բառը. Նորագոյն
հրատարակութեանց մէջ իբր հասարակ անուն ըմ-
բռնուած — «մեծ լեռներ», Այսպէս կը կոչուի
նաեւ Մարի ԱՅ. 469: — Ասկէ՛ք Մեծ-ԱՆՈՐ տեղի
Թ. 119 Արեւիք գ. ին մէջ ԱՅ. 299 — «մեծ
ձորով»:

Մեծ-ԿԵՐՍ Սոյ ժողովոյն (1807ին) եպիս-
կոպոսոց տարագրութեանց մէջ ինչի՛ք. ՀՀ. 627
(Բանայի), ԱՅ. 38 (Արեղենիք մէջ),
Թըքեւէն Միշինիկա ԱՅ. 38. Մէ՛ք? (— Մարի
ԱՅ. 38) + Դէ՛ք «չինուած»։ Երկրորդ Մեծ-ԿԵՐՍ մէ
— Mesinger (Belck Globus 64, 199), Meck-
kert (Լիւն 2, 122) կը գտնուի վաղայ ծովուն հա-
րաւակողմը՝ Մեծառայ ընդունի վրայ:

Համա. Ապա՛հ. 40 «կէպն անցեալ ընդ կամուրջ
վաղարշապատ քաղաքի՝ զոր եւ կամուրջ Մեծամարի կո-
չն, անպարսկէն հասանել յառաջ մի ի խելս կամուրջն Ար-
տաշատու»։ Համա. Ապա՛հ. 281:

Համա. Մեծամարի տեղի բնիք փղերի ընդ մը
հարաւակողմը Ածբ. 74:

+ Ասոր տեղ Խոր. 194 կը գնէ «առ Ագատ գետով»:

ՄԻՆՓՈՐ ամուս. գ. Թով. Կթղ. 126. Օրբեւ. 1, 234, Կիր. 102 (ընդ մէջ Արցախ-Գարդմանայ եւ Գեղամայ լճին ինձնձ. ՀՀ. 528): Դ. մէկ, + քր., «փոր, փորուածք, ձոր», — «միանոր, միայն մէկ ձոր ունեցող», — 80մաշէի՝ Կիպերաի Հանգիւստութեան առթիւ Հրատաարկուած գրքին մէջ էջ 143 Պեւսինգերեան տախտակին (ճանապարհ Միխիսեան-Արարիտոս) Miasena անունէն կը հետեւցնեն Հայ. * Միշին մը, զոր սակայն սխալ կը մեկնէ «Հատուած» հարմ. գետնի մը վրայ, թարգմանելով. Հմմտ. Միտոսն է Բասեան ԱՅ. 23 — «մէկ տունով», ?

ՄԻՆԱԳԵՏ անկ. Թ. 111 Վայոյ ձոր գ. ին մէջ Օրբեւ. 263. Դէլ + քր. — «գետնու մէջ գտնուող», Հմմտ. Միշինգի Խոր. 89 եւն — Μεσοποταμια.

ՄԻՆԱՇԱՆ Կիր. 109 (ՂԱրցախ), եթէ յակ. անուն է — «Միջին գիւղ», Դիւն + լիւ «գիւղ», Իրբեւ հատարակ անուն կրնայ նաեւ «գիւղին միջովուրդը, նշանակել».

ՄԻՆԱՍԻՆԱՎ Կիր. 109 (մարտի), եթէ երկու փորձի հետեւ Քաւենդիս գիւղին՝ Փարպ. 114. Դիւն, «մեկ», + անին տես վերն էջ 274:

ՄԻՆԱՍ անկ. Եփրայ վրայ (Հայաստանի մէջ) Մարթ. Ուս. 267. Դիւն + քր. նուազական — «փոքրիկ մեկ», ?

ՄԻՆԱՍԱՎԱՆ Կիր. 142 (Յանութեւ թիւն Հրատաարկելին՝ «Ի Կողմեր») Դիւն «երկրագործ» + անին:

ՄԻՆԱՍՈՐ անկ. Թ. 115 Ծղուկ գ. ին մէջ Օրբեւ. 259. Դիւն, Դիւն? (Դիւն սովորաբար — «միջամեկ») + յոր:

ՄՈՐԱՆԻՑ ԳԵՐԵՉՄԱՆ «կողմէն անկիւն այն Մորուց գրքում որ է Մովսէսի» Թով. Մամիկ. 45 — «մարտու գրքում», Բնականաբար սխալ է այս ստուգաբանութիւնը Մովսէսի անուն, զոր գիւղն Թ. 30 Ցարան գ. ին մէջ այսօր ալ կը կրէ (Մովսէսը) ինձնձ. Կոր Հայ. 188:

ՄՈՐԱՆՈՐ անկ. Թ. 111 Վայոյ ձոր գ. ին մէջ Օրբեւ. 261 — Դիւն «միւրջ կոյտ» (Դիւն + քր. մասնիկ — «միւրի անկ»), — Mokrapiert գիւղ Վանայ լճին հարաւարկողն ու Ալթամար կղզւոյն հանդէպ Կիպերաի քարտէշն ու Կիւն 2, 707 — հին Հայ. * ՄՈՐԱՆՈՐ ԿԻՍԻՐ. Դիւն + քր. Հմմտ. Միտոսի քր. Դիւն Գարմ. Բարց 13 (Կարգա՝ Միտոսի քր. Դիւն):

ՄՈՐԱՆՈՐ անկ. Թ. 115 Ծղուկ գ. ին մէջ 260 — Դիւն, Հմմտ. Միտոսի գիւղ Խորհրդի կողմեր Կիւն 2, 352 — Դիւն, ?

ՄՈՐԱՆՈՐԱՎԱՆ Կիր. 11 Վաշտեան գ. ին մէջ Զեմոր 46. Միտոս յակ. անուն + քր. — «Միտոսի մարգագետին», ինձնձն էւ. 45 Միտոսի քր. Դիւն «միւրջ կոյտ» կը կարգուի, Հմմտ. Միտոսի քր. Դիւն ԱՅ. 320 (Կոտայք) — «Միտոսի աղբիւրն է Միտոսի կամ Միտոսի գիւղը Արցախ ինձնձ. Կոր Հայ. 308:

ՄՈՐԱՆՈՐ անկ. Թ. 116 Հարան գ. ին մէջ Օրբեւ. 267. Դիւն? (սովորաբար — «խորովելու ցորենի» չի՞ծօր) + քր.:

ԴՈՐԱՆ ՄՈՐԱՆՈՐ Թով. Մամիկ. 22 — «ճահճեանքի դուռ»:

Ս. ՅՈՐԱՆՈՐԱՎԱՆ Կիր. — Բաղրան վերն էջ 320, Թրք. Իււ-քիլիս ԱՅ. 528:

ՅՈՐԱՆՈՐԱՎԱՆ Կիր. 40 տես վերն էջ 49:

ՆԱՆԱՇԱՆ Կիր. 116 Հարան գ. ին մէջ Օրբեւ. 267, ԱՅ. 255. քառ երեւութիւն Կիր. + քր. «ձոր», ?

ՆԱՆԱՇԱՆ քաղաք եւ Թ. 107 գ. Վասպուրականի, յետոյ Սիւնեաց. Հնադարեւ ժամանակները՝ Նիւն-ան, քիւ անգամ՝ Նիւն-ան (Նիւն-ան) Փաւս. 173, Սեւ. 49, 61, 94, 108, 118 (Նիւն-ան 93, 114) եւն. Ժ. դարու Նիւն-ան Թով. Կթղ. 61, 117, 179, յետոյ՝ Նիւն-ան, Ժ. Ναζοδανα Պարպ. 941, արար. Našavā եւն տես վերն էջ 222, այժմ Nachitchevan եւն գրուած՝ աշխարհացոյցներու վրայ. Նիւն կամ Նիւն-ան յակ. անուն մը? + ան — «Նիւնի կամ Նիւն-անի անուն» Ժողովրդական ստուգաբանութեամբ անուններ Նիւն-անի միւրջ կողմէն Բնականաբար 467 ժողովրդի տալիս հրա. գրքին մէջ էջ 73 եւ 79: — Նիւն-ան անունով երկրորդ անգ մը կար Թ. 178 Շիրակ գ. ին մէջ ԱՅ. 138, զոր նոյն իսկ Խոր. 219 կը յիշէ: — Նոր Նիւն-անի մասին, որ 1780ին հիմնուած է Գիւն գետին վրայ, տես Koch, Reise nach dem Ararat 249.

ՆԱՆԱՇԱՆ անկ. Թ. 117 Բաղր գ. ին մէջ Օրբեւ. 270, ԱՅ. 275. Նիւն-ան տես վերը + քր. նուազական — «փոքր Ն»:

ՆԱՆԱՇԱՆՈՐ Կիր. 175 Երասխան (== Արշարունիք) գ. ին մէջ Թով. Կթղ. 108. Նիւնիք + քր. «նոր» (արար. Նիւնիք «որ»), + յոր — «որ ստանդ»:

ՆԱՇԱՆ անկ. Թ. 116 Հարան գ. ին մէջ Օրբեւ. 268. Նիւն (սովորաբար — «մաշիկ քաղաք, ՀՀ. 203) + լիւ «գիւղ»:

ՆԵՐԱՆԱՎԱՆ Կիր. 87 Երասխ գ. ին մէջ Փարպ. 391. Ներ-ն յակ. անուն «Ներան» ՀՀ. 57 + քր. տես վերն էջ 273, մեծաւորական — «Ներանի գաղութ»:

ՆԵՐԱՎԱՆ (ան. Ներ) Թ. 185 գ. Արարատայ. գաւառաւ նիւ «աղի, պարզական, բարձր. Արց. ՆԵՐԱՆՈՐԱՎԱՆ Կիր. 416. Նիւն + քր. «տուն, աշխարհ»:

ՆԵՐԱՆ ամրոց, բերդ Թ. 91 Թոռնուան գ. ին մէջ Կիւն 133, 134, Արծր. 131, 133, 224, 232, 270. գաւառաւ նիւ «հայ, բարձր»:

ՆԵՐԱՆ անապատ Թ. 73 Ուշուանի գ. ին մէջ Վարդան Արծր. 428 — նիւն «խառնութիւն, նախշուն»:

ՆՈՐԱՆԱՎԱՆ անկ. Թ. 113 Սիւն գ. ին մէջ Օրբեւ. 264. Նոր + քր. — «նոր բակ», — ՆՈՐԱՆԱՎԱՆ ամրոց Թ. 83 Սիւնեացի գ. ին մէջ Արծր. 208, 209. — «նոր բերդ», ՆՈՐԱՆԱՎԱՆ անկ. Թ. 118 Զարգ գ. ին մէջ Օրբեւ. 272, Թ. 110 ճահճի գ. ին մէջ Օրբեւ. 273, ԱՅ. 479,

Տես այս մասին ամփոփումս ՀԱ, 1901. էջ 360:

Թ. 106 Գողթն գ. ին մէջ ԱՍ. 315, գիւղ Թ. 186
 Կոստայք գ. ին մէջ ԱՍ. 320, աւան Թ. 75 Ուշու-
 նիք գ. ին մէջ Արծր. 128, 207 = "նոր գիւղ",
 ՆՈՐԱԳԱՆԻԹ գիւղ Թ. 186 Կոստայք գ. ին մէջ
 ԱՍ. 320 = "նոր գաւիթ", բազմ. ՆՈՐԱԿԵՐՏ
 տեղի Թ. 106 Գողթն գ. ին մէջ ԱՍ. 315 = "նոր
 շինուածն". ՆՈՐԱԳԱՆԻԹԻ (Միջին Տայ.՝ յամե
 1262) գիւղ Թ. 178 Շիրակ գ. ին մէջ Արշակուն
 Շիրակ 119 = "նոր աղբիւրիկ", ՆՈՐԱԿԵՐՏ գիւղ
 Դըւենայ կողմեր վարդան 129, Ինճիճ. ՀՀ. 470,
 Թ. 112 Գեղարքունի գ. ին մէջ Օրբէլ. 263, Թ.
 109 Երնջակ գ. ին մէջ ԱՍ. 851 = "նոր գիւղ",
 ՆՈՐԱԿԵՐՏԻ տեղի Թ. 116 Հարանդ գ. ին մէջ Օր-
 բէլ. 267, Թ. 117 Բաղք. գ. ին մէջ 268 (երկու
 տեղի), Թ. 120 Կոստայք գ. ին մէջ 271 (Օրբէլ.
 1. 253, 254), Թ. 110 Ժաւահի գ. ին մէջ 273,
 Երնջակ գ. ին մէջ Յինի Բաղք. ՀՀ. 159.
 Նոր-շին + Ին մասիկ = "նոր գիւղիկ". ՆՈՐԱԿԵՐՏ
 վանայ ծովուն արեւելակողմէ կիսէ 2, 634—635
 = "նոր աւան". ՆՈՐԱԿԵՐՏ միջնաւան (անապատ)
 Թ. 111 Վայոց ձոր գ. ին մէջ Օրբէլ. 1. 81, 292,
 2, 84 = "նոր վանք". ՆՈՐԱԿԵՐՏ գիւղ Թ. 112
 Գեղարքունի գ. ին մէջ Օրբէլ. 1, 225, 38, ԱՍ.
 38 (սեւ). Նոր-գողթն արձանի ԲՍ. 47, սեւի
 Նոր-գողթն սեւակունի Օրբէլ. 2, 42 յետագոյն
 է կամ սխալ. Նոր + գող = մեծ վերն էլ 280. ՆՈՐ-
 ԲԵՐԻՂ տեղի Թ. 110 Ժաւահի գ. ին մէջ Օրբէլ.
 273. Երնջակ գ. ին մէջ 145, 155 =
 "նոր բերդ". ՆՈՐ ԳԻՒԴԱ տեղի Թ. 117 Բաղք. գ. ին
 մէջ ԱՍ. 275. ՆՈՐ ԲԵՐԻՂ = Վաղարշապատ
 Թաղ. 105, Կորեկ 20, 30, 44, Երբ. 145,
 Թ. 42. ԿՈՐԵՂ. 36 = ՆՈՐԱԿԵՐՏ վարդ. 123
 "նոր քաղաք" (καινή πόλις, Բերտանոսէ Եռքը 163ին
 Հռոմէականներէն շինուած՝ Արտաշատու կործա-
 նուածն Եռքը. Մոմէնէ Պոմ. Հռոմ. 5, 407):

ՆՈՐԱԿԵՐՏԱՆ (ՆՈՐԱԿԵՐՏԱՆ) Երկիր Հայոց
 Հարաւային սահմանին (գիւղայ, տեւ վերն էլ 179,
 կ'երեւայ թէ = Նոր + լեւոյն է, բայց իբրեւ
 օտար երկրի մ'անուն կ'ընայ օտար ալ, Թերեւս
 պարսկ. եւ = Նորլեւ, Նորլեւ? + լեւոյն բլուր):

ՆՈՐԻԹ տեղի Թ. 115 Երնջակ գ. ին մէջ
 Օրբէլ. 259, Թ. 111 Վայոց ձոր գ. ին մէջ Օրբէլ.
 262 = Նորէլ "նորահաւ արձանի": Ասկէ՛ ՆՈՐ-
 ԴԵՆԱՅ վանք = "նորերի վանք" Օրբէլ. 2, 37,

1. Նոր-շին կամ Նորլեւ անուն այսօր ալ Հայաս-
 տանի մէջ շատ սովորական է: Հմմտ. Նոր-շին անունով
 երկու գիւղեր՝ Աղեւանդաղբիւրի Երեւան տեւան Վանքուն
 վայոց եւ անոր աղակալէ Լեւոյն քաղաքին վայոց, Սիփան
 լեւան արեւելակողմէ գտնուող Նորլեւի գիւղի եւ Դաւառանի
 արեւելակողմէ՝ Քարաւանի աղբիւրաց կողմեր գտնուող
 Նորլեւին (ի Գարաւան): Ուստի մեծապէս իւր տեւան Բեյլը
 (Beitr. zur alten Geogr. u. Gesch. էջ 36), երբ Երեւան-
 Նախիջնան անտառը լեզվատարակաւ Զաւրու վայոց գտնուող
 երկու գիւղերուն Նորլեւին անունը Նորոգ գիւղ կը միանէ եւ
 այս Նորլեւով կ'ուրիշ մեկնէ Պե. Կոնստանտին Զաւրաւիկին
 Sanora անունը (sa - համարելով՝ միակուս Նախապատ մաս-
 նիկ): Հմմտ. Lehmann, Deutsche Literaturz. 1903, Իմե
 1170: — Նոր թեւը անուն ալ սովորական է, բայց արդի
 լեզուի մէջ եղած է Նոր թեւ:

ՆԵՆԱՐԻԹ տեղի Թ. 113 Սոթք գ. ին մէջ
 ԱՍ. 64. Նիւր-՝ Դիւնադոր, մասունք, բառը?
 Հմմտ. ՆԵՆԱՐԻԹԱՆ Գողթն ԱՍ. 186 (Արա-
 քածանն):

ՆՊԱՏ լեւ Թ. 177 Երնջակ գ. ին մէջ,
 սահմանակից Թ. 176 Բաղքունի գ. ին իսկ Թ. 84,
 Փաւս. 192, 193, 195, Արաթ. 613, Փարպ.
 429, Նոր-գողթն լեւ փաւս. 194, իսկ Թ. 84,
 այժմ՝ Աւա քաղ, Ե. Նիւմարց Սարաւան 522,
 529, Պաղար. 933. Ի՛նչ Տայ. Նոր-գողթն "վանքան",
 Ի՛նչ Ե. Նիւմարց (Տայ.), Նիւմարց եւն. եւ Ի՛նչ ալ աւանաւ.
 nipatē - "պաշտպանուած, բառին հետ գործ ունի",
 Նոր-գողթն է հնարային *Nipāt կամ *Nupāt մը,
 ՆՈՐԻԿԵՐՏ Մարտիրոսաղայի քաղաքի եւ
 Թ. 18 Նիւրիւր գ. Աղեւանայ տեւ վերն էլ 163,
 164: Հնարային *Nifrikert մը:

ՀԱՐԱԿԱՆԱՐԻԹ տեղի Թ. 116 Հարանդ գ. ին
 մէջ Օրբէլ. 268. Նոր-՝ Ինչ տեւ վերն էլ 278.
 ՀԱՎԱԿԱՆ Թ. 151 Գ. Ուշույն ըստ իսկ Թ.
 610 (Ինչ մէջ Գարգանայ եւ աւանանուն Ուշույն
 յիշուած), Փաւս. 210 (Ուշույն, Երնջակ եւ
 Գարգանայ, Կաղանի. 141, 251, Ե. Զաւարշոյ
 Սարաւ. 511, 528. Հոր, որ իւր շին պատճա-
 րաւ ի՛նչ ինչու = հին պատ. Ս-ին "Սաղաւ-
 տանից" իրաւ (Հմմտ. Տայ. Ս-ին-գողթն Հ. 71)
 + լեւ "գիւղ, շինուածն":

ՀԱՎԱԿԱՆԱՆ Արշակունի Թաղաւորաց
 բանակաւորի փաւս. 117, լեւ իսկ. 209
 Թ. 177 Երնջակ գ. ին մէջ, Երնջակ գիւղաւոր
 տեղի այս գ. ին ԱՍ. 518, "Հաւապ Հաւապի-
 վանք" Արաթ. 650, Հաւապիւն + Վարդան 126,
 "Ժողովի ի Հաւապիւն" Վարդան 53, "Ժողովի
 Հաւապիւն" Օրբէլ. 1, 97. Հաւապ "կուսակալ",
 Կաւարաւ, Հ. 208 + լեւ "Ինչուան" = "Ինչուան
 կուսակալն":

ՀԱՎԱԿԱՆԱՆ Օրբէլ. 1, 51 = Թ. 110
 Ժաւահի գ. Օրբէլ. 2, 41 բերդով եւ Դարով
 ("Հաւապունից բերդ" ի Հաւապայ պարսկէ շի-
 նեւան? Օրբէլ. 1, 52. Հաւապունից Դար՝ իւր
 տեւան Հաւապէն աւան տեւ. Դաւապ (Հմմտ.
 Հաւապիւն) + աւ-ն-? : Հաւապուն գրութիւնն
 Օրբէլունի լեզվ ըստ աղբի կը զարնէ, վանք զի
 օտար տեւան հին աւ- շաւանց օ կըսէ եր եւ օ ալ
 կը ներկայանայ յետագոյն Հաւապաղ մէջ, մինչ
 — — — (աւապ, — ինչ Դարով) ու լեւ ինչ
 մէջ) կը ձայն: Ուստի Հաւապուն գրելու եւ Հաւա-
 պուն Նորապատ. է: ԱՍ. 480 Հաւապուն (եւ ուղղ.
 Հաւապունի) կը գրէ: Թեւանային Հաւապ եւ լեւ.
 Sciabunensis (Կիւրց մը վայոց) եւ Տայ. Հաւապունի
 գիւղաւանքարի մը վայոց յամե 1720 ԱՍ. 481 —
 483: Արաւապիւն Sābānis? Դեւը, գրը Balaḍūrt
 էլ 195 եւ Ibn al Fakih էլ 288 կ'ընծայեն, ա-
 պահով լեւ:

ՀԱՎԱԿԱՆԱՆ Թ. 8 Գ. Բարձր Հայոց տեւ
 վերն էլ 132. Նոր-՝ Դարձ "Կաւարաւ": Ուշ-
 Տայակաւան:

ՀԱՎԱԿԱՆԱՆ տեղի Սիւնեայ մէջ ԱՍ. 815
 (Գողթն), Նոր-՝ Ինչ տեւ "շինուածն":

ՀԱՄԱՐ (սեւ. Հաւապ). Նոր, "որ կոչի Ժա-
 հուկ" (Թ. 110 Գ. Սիւնեայ ԱՍ. 478—479)

Սեր. 48, շաբաթ Սեր. 117 հասարակ թէ յատուկ անուն, հմմտ. Ը-ով գրիւ թ. 107 նախնական գ.ին մէջ Ը-ովքէյ-ր, պրս. dere i Šamb, այժմ Darašamb, Darašam “ձոր Ը-ովքէյ, Երասխայ ա-րեւելեան ափին վրայ ընդ մէջ Աստապատի եւ Զուլայի՝ Խորամի քովքերը (տես վերեւ էջ 356) ԱՍ. 515 — լ-ր “Էղեգնուոյն”:

ՔԱՍԱՔԻ ՇԱՄԻՐԱՄԱՍԵ այս է վրան թ. 74 8000 գ.ին մէջ Խոր. 80, 94, Ասող. 40, Արծր. 68, 240, 252, նաեւ Ը-ովք-միւլ-ր “Ը-ովք-միւլ շինուած, կորուած Յայման. 8 Հոկոս. (Խնձիճ. ՀՀ. 180) այս է Վ-ովք-միւլ կամ Ը-ովք-միւլ միկնու թիւերը Արծր. (շարայարող) 306 (“զանա-տայց ամբողջ զՇամիրամաշին... զանառիկ բեղոյն զԱմիկն). հմմտ. Ը-ովք-միւլ (Թրք. առ = լուր) վանայ քով, Մեծաստայ հին Զուլային տես Լինշ 2, 122, Խնձիճ. Նոր Հայ. 160. Ը-ովք-միւլ փոխա-ռեալ բառ. — սար. Samirām Ա. 296. — Ասիէ՝ նաեւ Բերդի Ը-ովք-միւլ Արցախու Փառնոս գ.ին մէջ Վարդ. 100: Արգեզը տակէ՝ Է նաեւ Ը-ովք-միւլ բերդն կամ ամրոցն թ. 92 Զուլայ գ.ին մէջ Արծր. 258, 259, 270, 281. Ը-ովք-միւլ ա-նունով տեղերը տես Hoffmann Auszüge 137, Nöldeke Syr. Chronik 42 Ը-ովք-միւլ մէկ փոքր, JRAS. 1902, 736 (բերդ թ Հերամ) եւն.:

ՇԱՄԸՆԹԵՐԻ տես Սամշըղլէ:

ՇԱՊՈՒՀԱՅԱՆ տեղի թ. 113 Ս-թը գ.ին մէջ Բրոսե 284, ԱՍ. 64 (Ը-ովք-միւլ Օրբէլ. 265). Ը-ովք-միւլ յով. անուն + իւն տեղ էջ 278. ՇԱՍԱՆ շատ մը հայ երկիրներու անուն. զ. օր. Ը-աստի թ 8000-է Թով. Մամիկ. 15, 54 — Արէ՝ տես վերեւ էջ 314, Ը-աստի՝ Բոկասն-տիկ աղբերաց կողմերը Գարեգէնի 495, 506. ապահովակե թրք. Ը-ն գ-ւ անուն վայրէն ձեւուած է:

ՇԱՏԱՐԷՔ տեղի թ. 113 Ս-թը գ.ին մէջ Օրբէլ. 264. շոթ “բազում” + լ-ւր + իւն մա-նիկ? (հմմտ. լ-ւր-լ-ւր “բազմալուր, Հ. Բ. 212) — “բազմալուր”:

ՇԱՍԻՐԱՆ 1) թ. 87 գ. “որ այժմ կոչի Ար-գուշ” Խոր. 111, Կազանի. 11 — Ը-աս-ր-լ-ւն Բ-աս-ր-լ-ւն Խոր. 130. 2) տես թ. 87 Արտաղ գ.ին մէջ Ստիբեր հայկականը Ը. 61 (Վեճեա. 1861). Ը-աս-ր-լ յով. անուն Հ. Բ. 61 + ա կամ ֆ-ն մասնիկ (— պրս. ան կամ akān):

ՇԻՆ գրիւ Մշչ կողմերը (Ցարուն) Խնձիճ. Նոր Հայ. 200 — լ-ւր “գիւղ, Սիւնի վերին լ-ւր — “վերին գիւղ” թ. 114 Ա-շ-հ-է-ք գ.ին մէջ Օրբէլ. 266:

ՇԻՆԱՎԱՐԱՆ տեղի թ. 112 Գեղարքունի գ.ին մէջ Օրբէլ. 264. լ-ւր “կարմրագոյն գեղին” + իւր-է-ր? Ասիէ՝ ՇԻՆԱՎԱՐ տեղի թ. 120 Կովկասե գ.ին մէջ Օրբէլ. 271. լ-ւր + հ-ւ. լ-ւր-ի-ւ-ւ թառիկ յոյճակին. ՇԻՆԱՎԱՐ տեղի թ. 125 Մեծերան գ.ին մէջ Կազանի. 263. լ-ւր + Ի-ւր — “կարմրածայր”:

1 Մարտարտ Երան. 5 ծան. այս անուն կը փնտէ Սարարտի (527, 529) ‘Ašara, ‘Arašata կամ ‘Arašata անուն մէջ:

ՇԻՆԱՎԱՐ տեղի թ. 120. Ալեքի գ.ին մէջ ԱՍ. 209. լ-ւր “գիւղ, + իւ-ւ տես վերեւ էջ 278. Ասիէ՝ ՇԻՆԱՎԱՐ (ՇԻՆԻ եւ. ստորին) գիւղ Երեւանի քով ԱՍ. 319. լ-ւր + հ-ւ-ւր — “գիւղաւոր”:

ՇԻՐԱՎԱՐԱՆ գիւղ Շիրակայ գաւառին մէջ Սեր. 34, 73, Թով. Սիւն. 80. Շիւ-ի թ. 179 գ. Արարատայ խԱՎ. 610 + ա-ւ-ւ — ՇԻՐԱՎԱ-ՇԱՆ տես — Մ-ար-լ-ի-ւ-ւ-ւ լ-ւր խԱՍ. 34, Շիրա-կանի հարաւ-արեւմտեան կողմն Արշուն Շիրակ 16. Շիւ-ի + լ-ւր “ուրախութիւն” վերջերս միայն անձ ցուցնող անուններու հետ բարդուած: Ցեւ վերեւ էջ 245 ծան. 7:

ՇԻՐԱՎԱՐ տեղի թ. 175 Արշարունիք գ.ին մէջ Ասող. 195 (Շիւ-ի իւր ուղ-ւ, տարբեր ընթերց.՝ Շիւ-ի), Է-ւ-ւ Շիւ-ի Արշարունիք գ.ին մէջ Փարս. 454 (կարգա՝ Արշարունիք Խնձիճ. ՀՀ. 402, ԱՍ. 48) — լ-ւր “գեղեցիկ”, վրաց պատմութիւնն (110) ալ Շիւ-ի անունով տեղ մը կը յիշէ:

ՇԱՂԱՎԱՐ եկեղեցի յիշմունքին Խնձիճ. ՀՀ. 473—474, ԱՍ. 235, Լինշ 1, 270. լ-ւր “շըլ-ւ + ի-ւ-ւ-ւ “ձորեւ” — “շըլ կաթիլ(ի)ւր”:

ՇԱՂԱՎԱՐ տեղի թ. 120 Կովկասե գ.ին մէջ Օրբէլ. 270, Բրոսե 287 (Ը-ովք-միւլ ԱՍ. 286). լ-ւր կամ լ-ւր + Ի-ւ-ւ տես վերեւ էջ 286:

ՈՂԱՎԱՆ բերդ թ. 30 Ցարուն գ.ին մէջ “ի վերայ գեղացի եփրատայ” (Արտաշուն-լ — Մարտ-ա-տի), որ Գ. զարուն Մամիկոնեանց կը վերաբերէր, Փառա. 191, Խոր. 166, Ուլ-ի Զե-նոր 26 եւ շար., Թով. Մամիկ. 16 եւ շար. ու? + Ի-ւ-ւ մասնիկ: Տամշէկի անունն առւած “ըս-լորտեւ” իմաստը (Սասուն եւն էջ 15) հիմնուած է շփոթութեան մը վրայ հայ լ-ւր, ու այս է — “ողակ” համարելով: Վերեւ 2, 587 կը կարծէ թէ բերդի մնացորդները գտած է Մշչ գաւառին ա-րեւմտեան եզերքին վրայ, հին՝ ուր 60 մետր բար-ձրութեանը երկու տայրեր Մարտ-ա-տի առկա թումը կը կազմէ: Բերդի մնացորդները կը զանախե կողմ այս տայրերին մէկուն գաղաթը. այսինք ալ տախին վրայ զանաւորին զուլ-ի, որ երեք կողմանէ չուր կը պատի: Խնձիճ. ՀՀ. 108 մեւ է այժմեան Պիկանի հետ նոյնացնելու, բայց ու իրաւամբ:

ՈՂԱՎԱՆ տեղի թ. 109 Երեւան գ.ին մէջ Բրոսե 288, ԱՍ. 315. օւլ-ի + իւ-ւ — “Ու-իւր ձոր”, ասիէ՝ Ու-իւ լ-ւր ԱՍ. 64 — “Ու-իւր գիւղ”:

ՈՂԱՎԱՆ տեղի եփրատայ (Արտաշուն-լ) աղ-բերաց կողմերը Փառա. 272, թ. 177 Ծաղկուն գ.ին մէջ խԱՍ. 34. օ-ի բառը:

ՈՂԱՆ, որ անտարակոյս պարսկական ծա-ղում ունի տես Խոր. 77 եւ Հ. Բ. 215, Գ. զարուն կը նշանակէր այն երկիրն կամ քաղաքը, որ հայ աւատատէրի մը (Մամիկոնեանի, Կամաքանեանի մը եւն) իշխանութեան տակ է, այլ արշակունի թա-ղաւորին (կամ Արշակունեաց թագաւորական տնէն

իշխանի մը) իշխանութեան տակ է եւ կրնայ ըստ այսմ “արքունի կալուած, ստացուած, երկիր, քաղաք. թարգմանուիլ: Այսպիսի արքունական սեփական մը, այն ալ՝ ամէնէն կարեւորն եւ “քնիկ կեդրոնական, կալուածն էր Տին ժամանակներէ ի վեր՝ Այսրաստմ՝ գաւառն (եւ ոչ թէ Նահանգը). նոյն գաւառին ամէնէն հոյակապ եւ նշանաւոր քաղաքը, ուր ռովորաբար կը նստէին թագաւորը (նախ Արտաշատ, ապա՝ Վաղարշապատ), բնականաբար առ ըողջ Հայաստան աշխարհի գլխաւոր քաղաքն, ոտանին եղաւ: Եւր Հայոց թագաւորութիւնն կործանեցաւ եւ Ե. գաղտնի Դուրին՝ պարսիկ եւ հայ մարզպաններու նիստն եղաւ, բնականաբար Ոստան անունն այս գաւառին կապուած մնաց եւ Արտաշատու մօտերը գտնուող Դուրին քաղաքն ալ նշանակուիլու համար գործածուեցաւ (“Ոստան Դուրնոյ”): Բայց քանի որ Դուրին Հայաստանի մայրաքաղաքն էր, սկսան Ոստանը մայրաքաղաք իմանալով գործածել եւ քանի մը նահանգներուն եւ գաւառներուն ամէնէն կարեւոր քաղաքներն Ոստան կոչել: Այսպէս յետագայն մասնագիրները կը յիշեն Ոստան մը Ռշտունեաց (Արծր. 128. Ժ. գաղտնի), Ոստան մը Վաղարշապոսի (նախնաւան, Արծր. 128), Ոստան մը՝ Արծրունեաց (Հաղամաներ, Արծր.), Ոստան մը Բագրատունեաց (Դարոյնը, Արծր. Բ. գաղտնի) տես ինքնիք. Հ.Հ. 458 Ժան.: Այս իմաստով՝ Պարսից Յաղկերտ արքային մէկ ոտանը կը յիշէ Փարպ. 317 ի վերկան, որ պարսկական նահանգ մըն է. Ասորիք ալ Արշաքն էր (77): Հմմտ. Աղաւնիք Ոստան ի մարզպան գաւառը իսկ. 606 = Ոստան ի մարզպանիս Ղեւնդ. 132 = “նիստ մարզպանի”:

Այս Ոստանը յատուկ անուն եղած է. Ոստան՝ Վանայ լճին հարաւակողմէ՝ Աղթամար կղզոյն շրմոցը այժմ պարսիկացեան տեղ մը Աինշ 2, 123, յաւաջ՝ քաղաք եւ վիճակ 13 զիւղով ինքնիք. Նոր Հայ. 158, հնադարին ժամանակներն Ոստան կը գրուէր (եւ Ostan կ’արտաբերուէր, կիլիկեանց ժամանակն սկսեալ Vostan կ’արտասանուի) Դուրիս. 424 եւ չար, Վարդան Անշ. 426. Իբր հասարակ անուն էր գործածէ գետ Արծր. 128, 196—252 “ոստանն Ռշտունեաց, իսկ Արծրունեայ յետագայն շարայարդն (էջ 269) սկսեալ մինչեւ վերջը) Ոստանը կը գործածէ իբր յակ. անուն “Ոստանն աւան” 274, 292, “աւանն Ոստան ի գաւառն Ռշտունեաց, 291 (Ոստանն եւ չըջալայից նկարագրութիւնը 291—292). արար. Vastan Վանայ ծովուն հարաւային ափին վրայ JRS. 1902, էջ 263 (յամի Տեառն 1340) եւն:

1 Հմմտ. խոր. 208: — Երկրորդ մըն էր Թ. 17—Անգեղ տուն գլը Փաւստ. 212:

2 (չգլխաւ) զրինի սեփական կալուածի աղբին [Ղալապատ] քաղաքն Վաղարշապատ, զնախնութիւն ոստանին արշակունի թագաւորացն, Փարպ. 28:

3 խոր. 218 Արշտունեաց իրաւաւորապա քաղաքը կը կոչէ “քաղաք ոստանին, զամարականաց: Ըստ Փաւստոսի 129 Արաիկ թագաւորը Վամարականաց երկիրներն՝ Շիրակն եւ Արշտունիքն՝ ուսեր յոտան, անոց տահմը ընտելն ընկէ ետքը:

Սօկէ նաեւ Թ. 189 Գ. ին ու անոր գլխաւոր քաղաքին “Ոստանն Դուրնոյ, անունն իսկ. 610, Սեր. 79 կամ “Ոստանն Դուրին, այսպէս՝ “յոստանն ի Դուրին, Փարպ. 479, 525, “ի բնական ոտանին Հայոց ի Դուրին, Փարպ. 430, “ի բուն ոտանն Հայոց ի Դուրին, Փարպ. 542. “բայց յոստանն ի Դուրին քաղաքն, Յովհ. Կիթ. 38: Բայց թէ Ոստանով ոչ միայն Դուրին քաղաքը կը հասկըցուէր, այլ եւ այն գաւառն, որուն մէջն էր Դուրին, բացայայտ կը տեսնուի խորհնացալ ըստած աշխարհագրութեան հետեւեալ խօսքն իսկ. 34 “Գետն Արտա... իջնելով ընդ Դուրին, արբույցանէ զամենայն Ոստանն Հայոցն:

ՈՍՏԱՆԻ տեղի Թ. 111 Վայոց ձոր Գ. ին մէջ Օրբել. 1, 111, ԱՍ. 98. ասորն շրջ, անշուր, բառը:

ՈՐԲՈՒՄԸ ՔԱՐՍ տեղի Թ. 114 Աղահնէք Գ. ին մէջ Օրբել. 266 = “Քար Որբաքն”:

ՈՐԳԻԱՆԱՅԻՐ տեղի Թ. 120—Այլաի Գ. ին մէջ Օրբել. 261. արդուն (սովորաբար = “արգան կարմիր”) + հայր:

ՈՐԹԻԱՆԱՅԻՐ տեղի Թ. 115 Եղաւիք Գ. ին մէջ Օրբել. 260. արդուն + բերդ: — ՈՐԹԱՆՔԱՐԻՆ ՀՈՂԻ “աղարակ Ործաքարի, ԱՍ. 116. արդուն + “կարծր կարծր, բառը:

ՈՐԹԱՐԴՊԵՐԻՈՒ Թ. 143 Գ. Փայտակարանի իսկ. 610 = Որդիդ փերս Ղեւնդ. 101. Որդիդ յակ. անուն Հ.Գ. 62 + Պերս յակ. անուն Հ.Գ. 67—67:

ՈՐԴՈՒՄ տեղի Թ. 115 Եղաւիք Գ. ին մէջ Օրբել. 1, 52, 2, 259, Եղել. 52, “գետն Որդուն” Օրբել. 1, 247, գետոյն որդոյն հոսելէն այսպէս կոչուած է եղել ինքնիք. Հ.Հ. 286 (որտ “որտուն”): Գծաւորս՝ ուղիղ:

ՈՓԻՔ տեղի Թ. 110 Ճահուկ Գ. ին մէջ Օրբել. 273 = “ոփի բուսած ծառեր”: ՈՓԵԱՅՈՐ (ՅՈՓԵԱՅՈՐ 2ՈՐ) տեղի Թ. 112 Գեղարքունի Գ. ին մէջ Օրբել. 263 = “ոփիններու ձոր”. ոփի = լատ. querqus, fagus, populus? կամ յոփի = լատ. opulus? Այլշան Բուսաբանութիւն էջ 513 եւ 454:

ՈՒՂԻՒ? Ինչն Ուղիս անուն մէջ Յովհ. Կիթ. 44 = Ուղիս (սեւ.) Ղեւնդ. 24 = Ուղիս (սեւ.) Արծր. 286, ԱՍ. 486 Գիւղ. Թ. 182 Մասեացոս Գ. ին մէջ. ուղի “ճամբայ, բառը չէ:

ՈՒՂՏՈՒ ԱՍՈՒՆԻ Թ. 131 տեղի Թ. 187 Մաղաք Գ. ին մէջ? ԱՍ. 359 = “ուղտի աղբիւրներ”, Հմմտ. Ուղտու + Գիւղ, Գիւղը Նիմրուդ քաղի տարրորդ Alishan Le Haygh 29:

ՈՒՂԻՒՄՈՐ տեղի Թ. 113 Սոթք Գ. ին մէջ Օրբել. 264, Ուղիս Բորսէ 283, ԱՍ. 64. անշ “ծայր, ծայր, յատակ, արմատ, ? + յոր:

ՈՒՌԱՅԱՆ ԳԵՏ տեղի Թ. 120—Այլաի Գ. ին մէջ Օրբել. 261. աս “բարունակ որթոյն” + ան “անտիկ”: Ասկէ՝ ՈՒՌԱՅԱՆ Թ. 118 Սոթք Գ. ին մէջ Օրբել. 264. աս + Կարբ:

ՈՒՌԱՅԱՆ ԳԵՂ 8ԷՐ Իսրայել ինքնիքներ լատ. Հ.Հ. 537 (յոստի կամ յԱրցախ). ասի “ուսեթն” + ան “մասնիկ: — ՈՒՌԱՅԱՆ տեղի

